

Burgwal 80 en 81

bouwhistorisch onderzoek

door Geert Jan van der Schee

Aan de Burgwal, ter hoogte van de Broederbrug, staan twee bijzondere panden van een verrassende ouderdom. Elementen in de voorgevels verraden een gezamenlijke geschiedenis. In de voorgaande decennia zijn de panden al eens genoemd in de literatuur. Daarin gebruikte termen als ‘stadskasteel’ en ‘wichhuis’ maakten velen nieuwsgierig naar de bouwgeschiedenis.

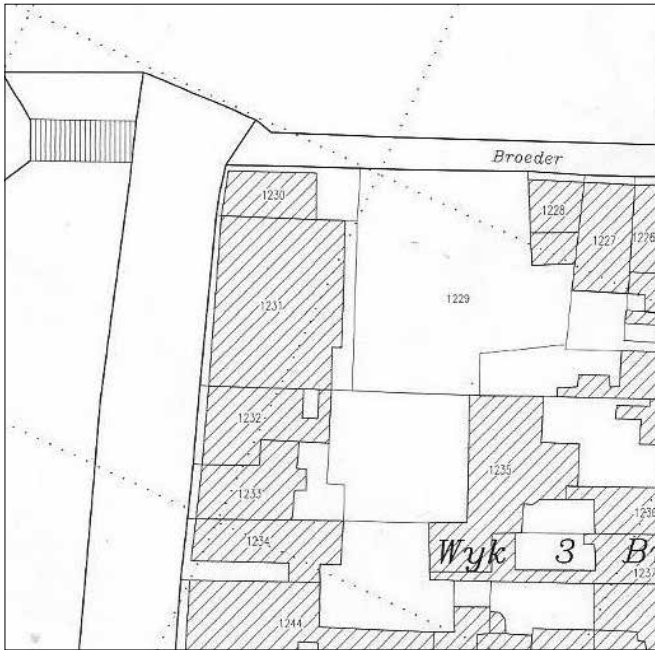
Begin 2016 kreeg ik de opdracht om een bouwhistorische opname uit te voeren. Dit was mede mogelijk gemaakt door een financiële bijdrage van de gemeente Kampen en de bereidwilligheid van de eigenaar van beide panden, de heer J. Peeters. Het onderzoek heeft interessante vondsten en inzichten opgeleverd. Enkele van die vondsten worden op het moment van schrijven nog uitgebreid onderzocht.

Het nu volgende artikel geeft een samenvatting van het onderzoek. Een onderzoek naar de bewonersgeschiedenis was helaas niet mogelijk binnen deze opname. Vermoedens over de rijke familie Kuinretorf als vermeende verbouwers en bewoners van de panden, zijn onzeker en niet onderbouwd door gedegen archivalisch onderzoek. Het zou goed zijn een dergelijk bewonersonderzoek in de toekomst uit te voeren.

Stedenbouwkundig ontstaansgeschiedenis

Ik schets eerst kort het ontstaan van de stad om vervolgens in te zoomen op het betreffende stadsdeel en de panden. Het ontstaan van Kampen is nog altijd in nevelen gehuld, al komen we vooral door archeologische vondsten steeds meer te weten. Vermoedelijk is het al aan het eind van de 11de eeuw begonnen als dorp met een overwegend agrarisch karakter.¹

Het tijdens de restauratie gevonden priesterkoor in de Bovenkerk is wisselend gedateerd, maar zal minimaal rond 1200 zijn gebouwd en wellicht eerder. Dit geeft aan dat er al enige bebouwing omheen moet zijn geweest. Door de gunstige ligging aan de IJssel, nabij de Zuiderzee, namen de handelsactiviteiten toe en breidde de stad zich snel uit. De grootste bouwactiviteit zal hebben

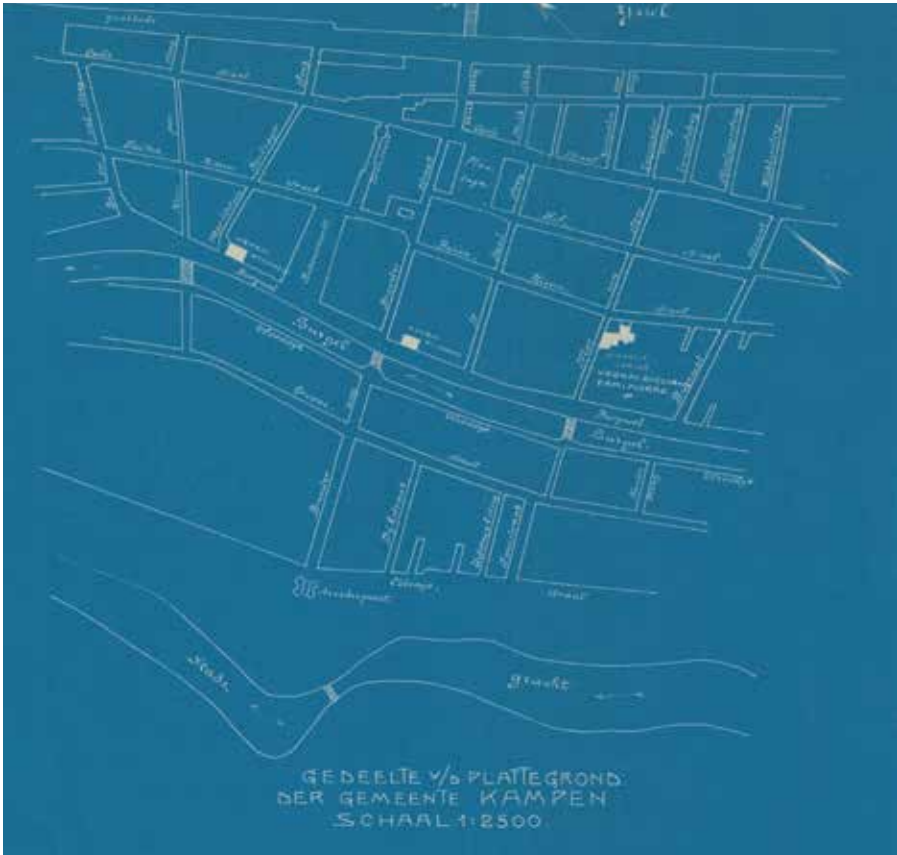
Detail van het bouwblok van Burgwal 80 en 81. Uit: *Kadastrale atlas Overijssel 1832*. Heruitgave van het Historisch Centrum Overijssel (Cd: Zwolle, cop. 2012).

plaatsgevonden in de 13de en 14de eeuw. De meeste stegen en straten binnen stadsgracht de Burgel zijn in die periode ontstaan.

Door ouder en recent archeologisch en bouwhistorisch onderzoek weten we dat de bebouwing langs de Burgwal in die periode grotendeels bestond uit houten huizen, met af en toe een stenen huis.² In de hoofdstraat van de stad, de Oudestraat, zullen vermoedelijk toen al meer stenen huizen hebben bestaan. Dit weten we onder andere door de oudste keurboeken die bewaard zijn gebleven. Hierin zien we ook al vroeg in de 14de eeuw versteningsactiviteiten aan de Burgwal en in de Broederstraat, de straat vlakbij de panden die het onderwerp zijn van dit onderzoek.³

Het bouwblok van Burgwal 80 en 81 is gelegen tussen de Burgwal, de Broederstraat, de Boven Nieuwstraat en de Sint Jakobsstraat. De panden liggen in het Broederspel, één van de vier espels waarin men in de loop van de 14de eeuw de stad verdeelde. Burgwal 80 en 81 zijn het tweede en derde huis zuidwaarts vanaf de hoek van de Burgwal met de Broederstraat.

Het is opvallend dat er in dit bouwblok, evenals in de andere bouwblokken die aan de Burgwal zijn gelegen, in het midden veel open ruimte aanwezig is. De laat 15de-eeuwse stadsuitleg kan hier een oorzaak van zijn. Deze uit-

Plattegrond van een deel van de binnenstad van Kampen, met ingetekend de locatie van de laatste grote herenhuizen.
Foto Geert Jan van der Schee, tekening uit de collectie van het SNS Historisch Centrum / Frans Walkate Archief.

leg is gerealiseerd voordat de buitenste bouwblokken volgebouwd werden, waarmee de druk op de binnenste ring van de binnenstad wat afnam. Er bestaat een plattegrond uit de vroege 20ste eeuw van de hand van W. van der Kamp, gemaakt in opdracht van A.J. Reijers, die de locaties aangeeft van de drie laatste grote herenhuizen of 'wichhuizen'⁴ in de binnenstad. Ze liggen allen in soortgelijke bouwblokken die grenzen aan de Burgwal, te weten: Huis Lemker, huis Spengler en een huis op de hoek van de Burgwal met de Marktsteeg (Burgwal 86). Wat niet op de kaart staat, omdat het pand toen niet meer bestond, is een groot herenhuis met traptoren op de plek van de huidige Burgwalkerkerk (Burgwal 51), waarvan het bestaan bekend is uit

bronnen. Het gaat om voormalig huis Tengnagel (gesloopt rond 1875). Het feit dat er (bouw)ruimte voorhanden was in deze blokken, zal vermoedelijk een rol hebben gespeeld bij de totstandkoming van deze forse panden, die veelal bewoond werden door de adel en rijke kooplieden. Bij het artikel van A.J. Moerman over oude herenhuisen in Kampen in de *Kamper Almanak* van 1950-1951 valt op dat de behandelde huizen beschikten over een forse tuin.

Bouwgeschiedenis Burgwal 80 en 81 (en 82)

De bouwgeschiedenis van beide panden is tamelijk complex, mede omdat ze samen met Burgwal 82 één complex vormden, maar daarbinnen ook hun eigen gelaagdheid en ontwikkeling hebben. Alle panden hebben een eigen, onafhankelijke oorsprong, waarna ze, op enig moment in de tijd, zijn samengevoegd tot één groot pand. Aan het einde van de 19de eeuw zijn ze vervolgens weer gesplitst in aparte woningen.

In de nu volgende bouwgeschiedenis behandel ik eerst Burgwal 80, vervolgens 81 om af te sluiten met een korte uiteenzetting over de gezamenlijke geschiedenis. Hierin wordt ook voormalig Burgwal 82 kort behandeld. Na de bouwgeschiedenis volgt telkens een korte beschrijving van de vondsten die zijn gedaan in de betreffende panden.

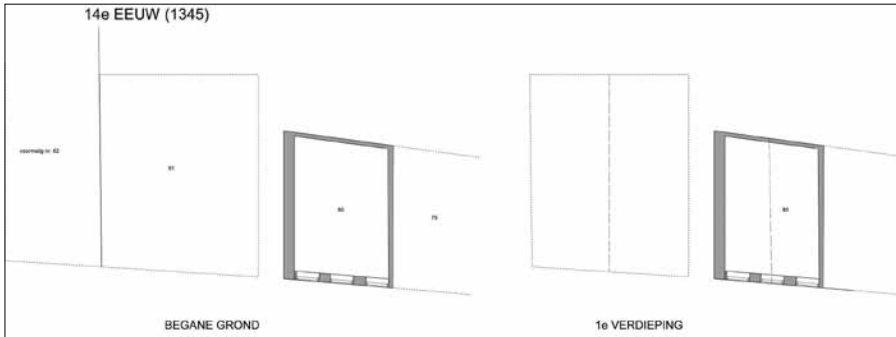
Bouwgeschiedenis Burgwal 80

Het pand is gebouwd rond 1345 als éénlaags diephuis (een huis waarvan de nok loodrecht op de straat staat) van geringe diepte en direct opgetrokken in baksteen. We weten dit door een combinatie van dendrochronologisch onderzoek, dat is uitgevoerd op de eiken balken van de eerste verdiepingsvloer en vergelijkend onderzoek van de baksteenformaten.⁵

Tijdens het onderzoek bleek dat het pand niet altijd de huidige breedte van grofweg 7 meter heeft gehad. De tegenwoordige entreegang was - vermoedelijk tot begin 16de eeuw - een steeg of osendrop die tussen nummer 80 en 81 doorliep tot de Boven Nieuwstraat. De steeg is aan de Boven Nieuwstraat-zijde van het bouwblok nog steeds aanwezig.

Vermoedelijk aan het einde van de 14de eeuw is het pand voorzien van een verdieping en kreeg het een achterhuis met verdieping. De bouwheer moet behoorlijk welgesteld zijn geweest, gezien de oorspronkelijke, vroege baksteenbouw en de vroege verhoging met een bouwlaag.

Vermoedelijk tussen 1480 en 1520 is het pand fors verbouwd.⁶ Vooral het achterhuis wordt hierbij veranderd. Men verhoogt de vloeren en brengt nieuwe balklagen aan met moer- en kinderbalken. Ook de laat-gotische peer-

Reconstructie van de plattegrond van de vroegste fase van Burgwal 80, 14de eeuw. Tekening Geert Jan van der Schee 2016.

kraalconsoles stammen uit deze verbouwingsfase.

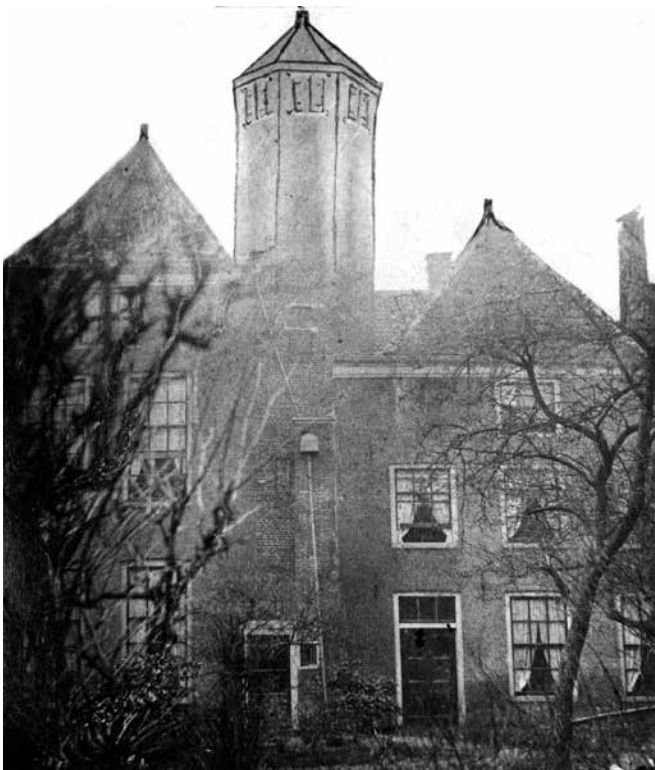
Interessant element is de achthoekige traptoren die dan gebouwd wordt in de steeg tussen Burgwal 80 en 81. Deze had een diameter van ruim 3 meter en was vermoedelijk ruim 25 meter hoog. Een aan Cornelis Pronk toegeschreven pentekening uit 1732 toont de traptoren en het pand aan de achterzijde, evenals de achterzijde van Burgwal 81, 82 en 83 (van de laatste alleen het dak). De afbeelding geeft een goed beeld van de rijke afwerking van de panden, vooral van Burgwal 80 en de toren. De natuurstenen kruiskozielen en de uivormige beëindiging van de toren geven het geheel een voornamelijk uitstraling. We zien hierin overeenkomsten met bijvoorbeeld Oudestraat 158 (1500), de toren van het oude stadhuis (1543) en die van het voormalige tolhuis nabij de stadsbrug (1544). Er zijn overigens ook treffende overeenkomsten met het pand Nieuwstraat 35 te Zwolle. Dit huis is gebouwd rond 1509, waarbij ook een traptoren gebouwd werd en een voormalige naastgelegen steeg overkluisd. Daarnaast zijn dezelfde consoles met drie peerkralen aangetroffen.

In Kampen waren meer traptorens te vinden bij burgerlijke woonhuizen, te weten bij voormalig Huis Tegnagel en bij het voormalige stadskasteel op de hoek van de Burgwal en de Marktsteeg.

Bij Burgwal 80 heeft het bouwhistorisch onderzoek aangetoond dat de toren schade veroorzaakt heeft aan het pand. De toren is in de loop der tijd duidelijk verzakt in de richting van Burgwal 81 en heeft daarbij zijmuren en balklagen meegetrokken. De bodem in Kampen is niet geschikt gebleken voor dergelijke zware bouwwerken, te oordelen aan de vele steunbogen in de stegen, de problemen met de kerktorens en de zichtbaar verzakte toren van het oude stadhuis.

Achterzijde Burgwal 80, 81 en 82. Gewassen pen- en penseeltekening, toegeschreven aan Cornelis Pronk, 1732. Collectie Stedelijk Museum Zwolle.

Achterzijde Burgwal 80 en 81, omstreeks 1875, met ingetekend de contouren van de voormalige traptoren. Foto collectie SNS Historisch Centrum / Frans Walkate Archief.

Balkconsole met drie peerkralen in Burgwal 80.
Foto Geert Jan van der Schee 2016.

Wapenschild omringd door ranken, geschilderd op een balk in het pand Burgwal 80. Foto Geert Jan van der Schee 2016.

De bouwgeschiedenis tussen 1809 en 1879 wordt verderop beschreven. In 1923 wordt het pand gesplitst in een beneden- en bovenwoning. Hierbij is de huidige portiek ontstaan, die nodig was voor het aanbrengen van twee voordeuren.

Vervolgens is de entreehal verbreed om de benodigde extra opgang te kunnen realiseren. Bij die verbreding is een groot deel van de, inmiddels als binnenmuur fungerende, oude zijmuur van Burgwal 80 verwijderd en vervangen door een stalen balk, zowel op de begane grond als op de verdieping. In 1948 is het pand verbouwd tot bankgebouw en verloor het zijn woonfunctie, althans op de begane grond. De dubbele entreedeur en de trap werden toen weer verwijderd. In 1966 kwam het pand in handen van de woningbouwvereniging Kampen, die het verbouwde maar geen grote wijzingen doorvoerde. Tot voor kort was het deurwaarderskantoor van de firma IJzerman in het pand gevestigd. Momenteel wordt het verbouwd tot appartementencomplex.

Korte beschrijving van de vondsten in Burgwal 80

Interessant is de enkelvoudige balklaag met de (her)ontdekte schilderingen⁷ in het voorhuis. Het gaat om drie balken met in totaal veertien geschilder-

de wapenschilden. Op één balk zijn ze omgeven door loof of ranken. De overige balken zijn onbeschilderd. De gemeente Kampen heeft naar aanleiding van de ontdekking en de aanbevelingen in de bouwhistorische opname opdracht gegeven aan een interieur- en kunsthistoricus om een specialistisch onderzoek naar de schilderijen uit te voeren. De uitkomsten hiervan worden door de heer R. Harmanni en mevrouw J. Tegelaar in het artikel 'Burgwal 80 te Kampen herbergt de oudste balkenbeschildering van Nederland' besproken. De balken zijn, zoals eerder vermeld, dendrochronologisch gedateerd op 1344.

In de achterkamer is een samengestelde balklaag gevonden met driedubbele peerkraalconsole onder de moerbalken en spreidseel tussen de kinderbalken. De balken zijn dendrochronologisch gedateerd op een periode na 1478. Op basis van de peerkraalconsole is een datering in het tijdvak tussen 1500 en 1520 het meest waarschijnlijk. Ook is in de achterkamer op de eerste verdieping een samengestelde balklaag gevonden met dezelfde soort balklaag en console die in dezelfde tijd gedateerd kan worden. Vermeldenswaard is het ontbreken van het eiken spreidseel hier.

In de achterkamer op de begane grond zijn behangresten gevonden. Het gaat hier om draperiebehangsel uit het eerste kwart van de 19de eeuw (omstreeks 1809). In de voorkamer op de eerste verdieping zijn eveneens behangresten gevonden. Het gaat om zwart-bruin en paars bloemenbehang, een mooi voorbeeld van de zogenaamde 'zwarte' behangsels.⁸

Op de tweede verdieping is een plafondschildering ontdekt. Het gaat om een stencilschildering in Art-Nouveau stijl, vermoedelijk aangebracht na de splitsing in 1923.

Door het hele pand is houtimitatie esdoorn vindbaar, vooral op deurkozijnen, vermoedelijk aangebracht in 1879.

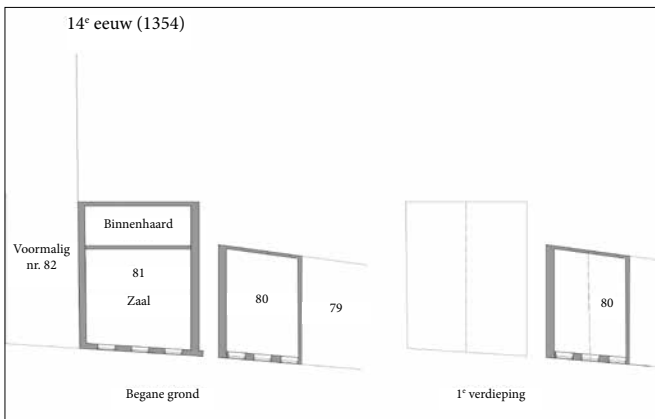
Bouwgeschiedenis Burgwal 81

De bouwtijd van dit pand is lastig aan te geven. Dit komt mede door het feit dat alleen de begane grond goed te onderzoeken was omdat de rest van het pand bewoond werd tijdens het onderzoek.

Daarnaast kwamen er bij het dendrochronologisch onderzoek naar de balken van de eerste verdiepingvloer twee verschillende jaartallen uit, te weten 1354 en 1520. Toch meen ik op basis van deze gegevens en zaken zoals baksteenformaten en latere verbouwingen te moeten concluderen dat dit pand eveneens in de 14de eeuw gebouwd is, dus rond 1354, vermoedelijk als diephuis met een grote zaal aan de voorzijde en een kleine achterkamer,

Achtergevel, vermoedelijk 15de eeuw, met bolkozijn en latere (1809) draperieschildering. Foto Geert Jan van der Schee 2016.

Reconstructie van de plattegronden van Burgwal 80 en 81 in de 14de eeuw. Tekening Geert Jan van der Schee 2016.

gescheiden door een stenen muur. Het is, door het ontbreken van onderzoek op de hogere verdiepingen, niet te zeggen of het oorspronkelijk één- of tweelaags is geweest.

Door een niet geplande verbouwing van de achterkamer op de eerste verdieping tijdens het bouwhistorisch onderzoek werd duidelijk dat het pand aan het eind van de 15de of begin van de 16de eeuw is voorzien van een achterhuis. Dit bleek onder meer uit de vondst van een vrij gaaf eiken bolkozijn in de oude achtergevel (nu binnenmuur) en sporen van een voormalige balklaag en kapconstructie.

Het achterhuis is vermoedelijk voorzien van moer- en kinderbalken die oorspronkelijk op een lager niveau lagen dan de balken van de voorzijde.⁹ Deze balken zijn later meerdere malen hergebruikt. Verder heeft men vermoedelijk bij deze verbouwing consoles aangebracht onder de bestaande balken in het voorhuis¹⁰ en in ieder geval één balk vervangen, te oordelen naar de resultaten van het dendrochronologisch onderzoek.

Door de vondst van de oude achtergevel weten we nu dat het huis ook vóór 1500 twee verdiepingen had.

Omdat het zeer waarschijnlijk is dat deze verbouwing onderdeel uitmaakte van een grote renovatie van zowel Burgwal 81 als Burgwal 80 (en 82), is het aannemelijk dat de panden toen in handen waren van één eigenaar. De gezamenlijke bouwgeschiedenis wordt verderop beschreven. Na 1879 zien we de eerste grote verbouwing in 1931, waarbij de woning wordt gesplitst in een boven- en benedenwoning. Dit had de nodige gevolgen voor de indeling van het huis. Er waren bijvoorbeeld zaken als een extra opgang, een extra badkamer en een toilet nodig. Tot 1957 bestond de woonkamer op de begane grond uit een voor- en achterkamer met een kleine kamer ertussen (alkoof) waarin in 1931 de trapopgang was gerealiseerd. In 1957 verviel de dubbele bewoning en brak men alle muren op de begane grond door, zodat er één grote woonkamer ontstond. Latere verbouwingen vonden plaats in 1961, 1964 en gedurende de jaren tachtig en negentig van de 20ste eeuw.

Korte beschrijving van de vondsten in Burgwal 81

Op één balk in de voormalige alkoof/tussenhaard op de begane grond is een beschildering gevonden. Het betreft een banderol met tekst en bloemen uitgevoerd in meerdere kleuren. Omdat het slechts één balk betreft gaat het hier duidelijk om hergebruik. Dit betekent dat de balk - theoretisch gezien - uit een ander pand zou kunnen komen. Toch lijkt de kans groot dat de balk uit dit pand komt, gezien de overeenkomstige kwaliteit van de andere

gevonden restanten van de interieurafwerking. In het artikel van de heer Harmanni wordt ook deze beschrijving behandeld.

In de achterkamer op de eerste verdieping is een met de hand geschilderde draperie gevonden, vermoedelijk aangebracht tijdens de verbouwing van 1809. Op de begane grond is een met plavuizen afgewerkte vloer gevonden. De vloer ligt precies tussen de funderingsmuren van de voormalige achtergevel en de tussenmuur die, in de 15de-eeuwse situatie, de voorkamer van de achterkamer scheidde. De datering van deze vloer zal dan ook in ieder geval 15de-eeuws zijn.

In de zijmuur met Burgwal 82, tussen schouw en voorgevel, is een uitgehakte spitsboognis tevoorschijn gekomen, mogelijk uit de 15de of 16de eeuw. De nis is secundair, wat wil zeggen dat ze niet direct in deze vorm is gemetseld maar later is uitgehakt. Ook is het mogelijk dat men een bestaande nis op die manier heeft vergroot.

Gezamenlijke bouwgeschiedenis Burgwal 80 en 81

Vermoedelijk begint de gezamenlijke geschiedenis al in de vroege 16de eeuw. Wat we zeker weten is dat de drie panden (80, 81 en 82) in 1808 van één eigenaar zijn en dat de bewoner in het midden van de 19de eeuw Burgwal 82 gebruikt als koetshuis. Rond 1809 heeft er een aantoonbare verbouwing van beide panden plaatsgevonden.¹¹ Op een foto van de achterzijde, genomen rond 1875, is het resultaat hiervan goed zichtbaar.

We zien hier de vernieuwde achtergevel uit die tijd.¹² De bakstenen en de roedeverdeelde vensters vertonen gelijkenissen met andere panden die rond 1800 zijn verbouwd in Kampen.¹³

De voormalige stenen topgevels zijn bij deze verbouwing verwijderd en vervangen door een dakschild. Het hoogteverschil tussen Burgwal 80 en 81 is wel blijven bestaan en ook de toren stond er nog, zij het met slechts een klein loden dakje ter afwerking.

Binnen is de balklaag van de tweede verdiepingvloer aan de voorzijde in beide panden verwijderd en vervangen door een grenen balklaag. Vermoedelijk was de oorspronkelijke balklaag van eiken en van het enkelvoudige type, zoals de nog aanwezige balklaag van de eerste verdiepingvloer.

Opmerkelijk aan de grenen balklaag in Burgwal 80 is dat de balken werden verlengd in de oorspronkelijke zijmuur en doorgelegd over de gang (voormalige steeg) en verder in Burgwal 81. De reden hiervoor moet vermoedelijk gezocht worden in de toenmalige behoefte aan een symmetrische gevelindeling. De voorgevel, waar geen afbeeldingen van bestaan van voor 1875,

Voorzijde Burgwal 80, 81, 82 en 83 omstreeks 1875.
Foto collectie SNS Historisch Centrum / Frans Walkate Archief.

zal oorspronkelijk geen symmetrische indeling hebben gekend wat betreft de vensters. Er was hier immers oorspronkelijk sprake van twee separaat ontwikkelde huizen. De balklagen zullen daarom waarschijnlijk niet op dezelfde hoogte hebben gelegen. Omdat de eigenaar rond 1809 vermoedelijk graag de hele voorgevel als één geheel wilde tonen, heeft men de betreffende balklagen vervangen en de nieuwe op één hoogte aangebracht. Dit is mooi te zien op de eerste foto van deze voorgevel uit 1875. Hier zien we een strak symmetrische gevelindeling die vermoedelijk ook stamt uit 1809, waarbij de vensters (in tegenstelling tot die in de achtergevel) al eens zijn aangepast naar de laat 19de-eeuwse mode. Tijdens het onderzoek in de achterkamer op de eerste verdieping van Burgwal 81 kwam een handgeschilderde draperie tevoorschijn die rondom in de hele kamer was aangebracht. Deze draperie is volgens deskundigen bijzonder omdat het wel vaak in behangvorm voorkomt, maar nog niet eerder in de handgeschilderde versie is aangetroffen.

In 1878 wordt het complex geveild en aangekocht door de heren Bessem & Hoogenkamp, sigarenfabrikanten. Architect H. de Graaf wordt aangetrokken om de verbouwing te tekenen en te begeleiden. Het grote pand wordt gesplitst in drie woningen. Burgwal 82 wordt verbouwd, maar later verkocht. Beide andere panden worden ook verbouwd. Het interieur van Burgwal 80 wordt aangepakt. Ook de huidige voorgevel stamt uit die tijd. De toren wordt gesloopt. Op dezelfde plek wordt een trappenhuis gerealiseerd.

Het dak wordt vervangen en de balklaag van de zolderverdieping vernieuwd en gecombineerd met de trek balken van de nieuwe kapspanten. Deze methode is in beide panden toegepast. De balken worden gekoppeld ter hoogte van de scheidingsmuur. In de tuin aan de Broederstraat zijde wordt een sigarenfabriek gebouwd.

De achtergevel van nummer 80 is grotendeels nog van 1809. Alleen de roe-
deverdeling in de vensters is verdwenen. De schuiframen zijn vervangen of aangepast. In 1879 is in het achterhuis van nummer 81 het vloerniveau verhoogd tot het niveau van rond 1732.

Verder heeft men de tweede verdieping verhoogd, om daar voldoende hoogte te krijgen en om de panden aan de buitenzijde op gelijk niveau te brengen. Dit was nodig om de twee identieke kappen over beide panden te kunnen plaatsen. Door de ophoging heeft men vermoedelijk besloten om de achtergevel van nummer 81 te bepleisteren. Zo werden de uiterlijke verschillen in metselwerk aan het zicht onttrokken.

Wie goed kijkt ziet nog duidelijk de plek waar het metselwerk van 1879 begint door de horizontale scheurvorming in het pleisterwerk. De huidige aanbouwen aan de achterzijde van beide panden zijn overigens, wat grondplan betreft, gebouwd in 1879 ten behoeve van de keukens.

Opmerkingen over de mogelijke bouwgeschiedenis van het voormalige pand Burgwal 82

Op de foto van de voorgevel van beide panden uit 1875 zien we ook de voorgevel van voormalig Burgwal 82. Het pand is dan nog in gebruik als koetshuis. Dit is goed te zien aan de grote dubbele deuren met loopdeur en het erboven gelegen hooiluik.

Verder valt de hoogte van de begane grond op (te zien aan de strijkbalkankers). De hoogte is nagenoeg gelijk aan die van Burgwal 80 en 81 (net geen vier meter), wat kan duiden op eenzelfde ouderdom.

Op een tekening van Dirk Boele uit 1825, zien we meer details van de voorgevels van Burgwal 82 en 83. Opvallend is een drietal ossenogen op de hoog-

ste verdiepingen, gevat in glas-in-lood, ook zichtbaar bij het segmentboogvenster op de begane grond. Deze details wijzen in het algemeen op een laat-middeleeuwse oorsprong.¹⁴ Op de tekening van Pronk uit 1732 valt op dat het pand de hoogste van het rijtje was, met maar liefst drie verdiepingen en een zolder. Gelet op de luiken op de bovenste verdieping had dat deel vooral een opslagfunctie. Dit valt eveneens op te maken uit de eerder genoemde foto van de voorgevel uit 1875. Daarnaast zien we op die foto dat er van dit pand, ergens tussen 1732 en 1875, één complete verdieping met kap is afgehaald.

Het vermoeden is dat de oude voorgevel zo lang dit middeleeuwse uiterlijk heeft kunnen behouden doordat men eeuwen lang het pand als pakhuis/koetshuis heeft gebruikt, waardoor de noodzaak ontbrak om het telkens aan de heersende modes op het gebied van architectuur aan te passen, zoals bij woonhuizen vaak wel gebeurde.

Helaas is dit pand, samen met nummer 83, verloren gegaan door brand in 1961, zodat we hier bouwhistorisch gezien nooit achter kunnen komen. Er bestaan namelijk geen tekeningen of plattegronden van de situatie van vóór 1961. Wel is er op een foto uit 1937 uit de Walkateserie te zien dat Burgwal 82 tussen 1875 en 1937 weer vrij rigoureuus is verbouwd, vermoedelijk eveneens rond 1879. De verdiepingshoogtes zijn verlaagd en de vensters aangepast. Het geheel heeft nu het uiterlijk van een pakhuis met lage opslagverdiepingen en drie hijsopeningen. Ten tijde van de foto was er een houthandel gevestigd. Er zullen vast nog wel oudere Kampenaren zijn die dit pand gekend hebben.

Overeenkomsten tussen Burgwal 80, 81 en 82 en Burgwal 96

In 2013 heb ik als afstudeeropdracht een bouwhistorische opname uitgevoerd in Burgwal 96. Uit dit onderzoek, gecombineerd met een dendrochronologisch onderzoek, is gebleken dat dit ogenschijnlijk 19de-eeuwse pand een 14de-eeuwse kern bevat. Oorspronkelijk is dit huis als éénlaags diephuis (en vermoedelijk als hoekhuis) gebouwd in 1329. Het heeft één van de vroegste enkelvoudige balklagen die tot nu toe zijn gevonden in Kampen. De ruw behakte eiken balken vertonen veel gelijkenissen met die in Burgwal 80. Dit geldt ook voor de aanwezige 14de-eeuwse balk in Burgwal 81. De baksteenformaten die gebruikt zijn in de zijmuren van de drie panden komen eveneens grotendeels overeen, net als de bijbehorende 10-lagenmaat.¹⁵ Daarnaast zitten er in de zijmuur van Burgwal 96 aan de Botervatsteegzijde nog drie oorspronkelijke segmentboogvormige vensteropeningen, waarvan er één is

Voorzijde Burgwal 80, 81, 82 en 83 in 1937. Foto collectie SNS Historisch Centrum / Frans Walkate Archief.

dichtgezet. Deze vensteropeningen vertonen, wat vorm en maatvoering betreft, overeenkomsten met de voorgevel van voormalig Burgwal 82. Er zijn eveneens overeenkomsten te zien met latere verbouwingen. In Burgwal 96 is er rond 1543 verbouwd in het achterhuis, terwijl dit bij nummer 80 en 81 vermoedelijk rond 1520 gebeurde. Tevens is Burgwal 96 vermoedelijk in de 18de eeuw al eens verhoogd naar twee bouwlagen en wederom rond 1879. In het laatstgenoemde jaar is het pand gesplitst in een boven- en benedenwoning. Voor Burgwal 80 en 81 was dit het jaar van een forse verbouwing en een splitsing. Het zijn opvallende overeenkomsten. Vermoedelijk moeten we de oorzaak ervan zoeken in de economische situatie van die jaren. Wellicht dat ik, of iemand anders in de toekomst met meer vergelijkingsmateriaal, nog eens een verklaring hiervoor zal vinden.

Besluit

We komen met de resultaten van de twee tot nu toe uitgevoerde onderzoeken aan de Burgwal iets meer te weten over de 14de-eeuwse bouwwijzen in Kampen, althans aan de Burgwal. Tegelijk blijkt uit archeologisch onderzoek langs de Burgwal bij het voormalige Margaretha dat er in dezelfde tijd

vooral veel houten huizen hebben gestaan. Het lijkt er dus op dat het bouwen van een stenen huis vrij bijzonder was en (dus) alleen voorbehouden aan enkele welgestelden onder de bevolking. In het geval van Burgwal 80 wijzen de gevonden balkbeschilderingen hier natuurlijk ook op.

Men gebruikte hoofdzakelijk eiken enkelvoudige balklagen voor de éénlaags stenen huizen. Dit geldt althans voor het begin van de 14de eeuw. Mijn vermoeden is dat men aan het einde van die eeuw al meer tweelaagse huizen ging bouwen. We zien verder dat hier een 16de-eeuws stadskasteel ontstaat op een basis van enkele al bestaande 14de-eeuwse huizen.

In het geval van Burgwal 96 geeft het pand ook heel mooi de noordelijke grens weer van de toenmalige stad, net voor de stadsuitleg van rond 1330. Bij Burgwal 80 en 81 is er een duidelijke ontwikkeling van de panden naar achteren toe, dus richting tuin en Boven Nieuwstraat. De oudste afbeeldingen laten telkens de achterzijde zien en de traptoren wordt aan de achterzijde van de panden in de steeg gebouwd.

De achtergevel maakt een rijke indruk. Van de voorgevel weten we niets, maar het lijkt er sterk op dat daar niet het accent op lag. Waarom is nog onduidelijk. Omdat we geen bijpassend rijk uitgevoerde hoofdingang ontdekken in die achtergevel, zal deze zich vermoedelijk toch aan de voorzijde hebben bevonden.

Wellicht dat in de toekomst een aanvullend bouwhistorisch onderzoek naar het betreffende bouwblok meer licht op deze zaak kan werpen en ook de genoemde stadsontwikkeling in de 14de eeuw beter in beeld brengt. Een diepgaand bewonersonderzoek zou hier eveneens aan bij kunnen dragen.

De 14de eeuw is zeer belangrijk geweest voor Kampen, maar we weten nog relatief weinig van het toenmalige stadsbeeld en de bouwwijzen. Hopelijk brengt meer onderzoek in de toekomst, zowel bouwhistorisch als archeologisch, hier verandering in.

Noten

1. Winsen, Marcel R. van en Hugo J. van Velzen, *Binnen de poorten* (Kampen 2012) 17.
2. Vriendelijke mededeling de heer. M. Klomp, archeoloog in dienst van de gemeente Zwolle.
3. Vries, D.J. de, F.C. Berkenvelder, W.J. Bloemink en J. Hollestelle, 'Over pannen en daktegels: traditie en innovatie in de late middeleeuwen', *Overijsselse Historische Bijdragen* 100 (1985) 71-73.
4. De term 'wichhuis' wordt meerdere malen gebruikt in diverse publicaties. De term komt echter verder weinig voor in de Nederlandse (bouwhistorische) literatuur. In een artikel van Carin Koopman, dat onder andere is gebruikt op de informatieve website www.tekampen.nl.

- nl, wordt gesproken over een betekenis in de zin van een versterking in de stadsmuur. Dit is echter twijfelachtig, gezien de afstand van de panden tot de voormalige stadsmuur langs de Burgel. Wat er dan wel mee bedoeld wordt is mij nog niet duidelijk.
5. Het gaat om de volgende baksteenformaten: Burgwal 80 begane grond 29 x 14 x 7 centimeter 10-lagenmaat: 82 centimeter. Burgwal 96 begane grond 30 x 14 x 7 centimeter 10-lagenmaat: 79 centimeter.
 6. Dit vermoeden is gebaseerd op het dendrochronologische onderzoek, één balk werd gedateerd op rond 1527, en op vergelijkingen met andere soortgelijke en gedateerde balkconsoles in Kampen en Zwolle.
 7. Het gaat om een artikel van J. Nanninga Uiterdijk in de *Kamper Courant* van 20 mei 1878. Hierin wordt onder andere melding gemaakt van de sloop van de toren en de ontdekking van muur- en balkschilderingen tijdens interne sloopwerkzaamheden. De muurschilderingen zijn daarbij verdwenen, maar de balkschilderingen zijn nog aanwezig.
 8. Deze behangsels waren vooral populair tussen 1870 en 1880, vriendelijke mededeling Elsbeth Geldhof, interieurspecialiste.
 9. Uiteindelijk bleek dat de betreffende balklaag liefst drie keer van hoogte is veranderd in de loop der eeuwen.
 10. Het verbouwingsjaar 1809 is gebaseerd op de vondst van krantenpapier uit dat jaar en op vergelijkend onderzoek met andere dateerbare voor- en achtergevels uit de periode rond 1800.
 11. De consoles zijn nu niet meer aanwezig, maar de aftekening ervan was duidelijk zichtbaar aan de onderzijde van de balken.
 12. Hierbij is niet de hele achtergevel vervangen. Men heeft een nieuwe achtergevel tegen de oude aangebouwd. Tijdens het onderzoek bleek dat men daarbij de buitenste zandstenen stijlen van de buitenste twee 16de-eeuwse kruiskozijnen niet heeft verwijderd. Deze bevinden zich nog altijd in de gevel.
 13. Het gaat om Vloeddijk 1 (verbouwing 1793), en Oudestraat 107 (verbouwing 1764).
 14. Zie vensteropeningen zijgevel Burgwal 96: Geert Jan van der Schee, *Bouwhistorische opname Burgwal 96* (2013), ongepubliceerd.
 15. Zie noot 5, met daaraan toegevoegd de baksteenformaten en 10-lagenmaat van de gemene muur tussen Burgwal 81 en 82: 27 x 13 x 6 centimeter 10-lagenmaat: 75 centimeter.